

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Волинський національний університет імені Лесі Українки
Медичний факультет
Кафедра гістології та медичної біології

Миронець М. Ю., Костелова О. В.

ІСТОРІЯ МЕДИЦИНИ
практикум

студента (-ки) 1 курсу (_____ групи)
спеціальності 222 Медицина

(прізвище, ім'я студента)

УДК 61(091)(076)

М 64

*Рекомендовано до друку науково-методичною радою Волинського національного університету імені Лесі Українки
(протокол № 5 від 15 січня 2025 року)*

Рецензенти:

Кавранський Б. О. – виконуючий обов'язки завідувача патологоанатомічного бюро Волинської обласної клінічної лікарні;

Пикалюк В. С. – доктор медичних наук, професор кафедри анатомії людини Волинського національного університету імені Лесі Українки.

Автори: Миронець Марина Юріївна, Костелова Ольга Василівна.

М 64 Миронець М. Ю., Костелова О. В. Історія медицини : практикум. Луцьк, 2025. 77 с.

Розроблений згідно навчального плану нормативного освітнього компоненту «Історія медицини» відповідно до вимог кредитно-модульної системи навчання. Містить план проведення практичних робіт з питаннями для обговорення під час семінару та практичні завдання для закріплення вивченого матеріалу.

Рекомендовано здобувачам освіти 1 курсу спеціальності 222 Медицина освітньо-професійної програми Медицина.

© Миронець М. Ю., Костелова О. В., 2025

© Волинський національний університет імені Лесі Українки

ЗМІСТ

ПРАКТИЧНА РОБОТА № 1. Розвиток медицини в первісному суспільстві та Єгипті, Месопотамії, Індії, Ірані, Китаї.....	5
ПРАКТИЧНА РОБОТА № 2. Медицина Стародавніх Греції, Риму, Америки та в Александрії.	8
ПРАКТИЧНА РОБОТА № 3. Розвиток медицини Візантії, Сходу, Тибету.	12
ПРАКТИЧНА РОБОТА № 4. Розвиток медицини у Середньовічній Європі.....	15
ПРАКТИЧНА РОБОТА № 5. Медицина в епоху Відродження.....	18
ПРАКТИЧНА РОБОТА № 6. Розвиток медицини протягом XVIII – XIX ст.....	22
ПРАКТИЧНА РОБОТА № 7. Медицина XIX-XX століття. Проблема імунітету та клінічна медицина. Розвиток медико-соціальних та гігієнічних наук.....	25
ПРАКТИЧНА РОБОТА № 8. Розвиток медицини часів Київської Русі. Вітчизняна медицина у XVIII– XIX ст., в другій половині XIX – на початку XX ст.....	29
ПРАКТИЧНА РОБОТА № 9. Міжнародне співробітництво в галузі охорони здоров'я. Нобелівська премія в галузі медицини (1900–2024).....	34
ПРАКТИЧНА РОБОТА № 10. Розвиток анатомії, хірургії та знеболювальних засобів. Розвиток фармації.	37
ПРАКТИЧНА РОБОТА № 11. Розвиток мікроскопічної техніки та історія становлення гістології, патоморфології та бактеріології.	42
ПРАКТИЧНА РОБОТА № 12. Розвиток знань про акушерство та гінекологію. Розвиток медсестринства, становлення сімейної медицини.....	47
ПРАКТИЧНА РОБОТА № 13. Розвиток інструментальних методів діагностики. Історія становлення онкології як науки та організація онкологічної допомоги в Україні	50
ДОВІДКА ПРО ВИДАНИХ ДІЯЧІВ.....	54
ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ ДЛЯ САМОСТІЙНОГО ОПРАЦЮВАННЯ	74
СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	75

ВСТУП

«Omniium artium medicina nobilissima est.»
«З усіх мистецтв медицина – найблагородніша.»
(Гіппократ)

Знання історії медицини є елементом підготовки сучасного лікаря. Практикум з даного освітнього компоненту покликаний допомогти здобувачам освіти зрозуміти витoki медичних знань, їхній розвиток у різні історичні епохи, а також вплив суспільно-культурних і наукових змін на становлення сучасної медицини.

Метою курсу є формування у здобувачів освіти комплексного бачення медицини як науки, що поєднує досягнення лікарів різних епох. Практичні роботи спрямовані на розвиток критичного мислення, вміння аналізувати історичні джерела, виявляти зв'язки між історичним і сучасним станом різних фундаментальних наук та клінічних галузей.

Кожне практичне заняття у практикумі передбачає дві частини: теоретичну та практичну. Теоретична частина містить перелік питань для семінару і дає можливість здобувачам освіти ґрунтовно підготуватись до відповідної теми. Практична частина побудована на основі аналізу і систематизації знань з загальної та/або спеціальної історії медицини.

Під час проходження практикуму студенти вивчатимуть ключові події та досягнення в історії медицини, ознайомляться з біографіями видатних вчених і лікарів, а також їх ідеями, аналізуватимуть медичні відкриття, а також виконуватимуть завдання, що сприяють закріпленню вивченого матеріалу.

З повагою, автори

ПРАКТИЧНА РОБОТА № 1

Тема: Розвиток медицини в первісному суспільстві та Єгипті, Месопотамії Індії, Ірані, Китаї.

Мета: ознайомити здобувачів освіти із зародженням медицини у первісному суспільстві та з особливостями її розвитку в давніх цивілізаціях (Єгипті, Месопотамії, Індії, Ірані, Китаї); виявити ключові досягнення, методи лікування, роль релігії та культури в медичній практиці; провести аналіз історичних джерел медичного змісту та порівняти їх у різних регіонах Стародавнього Світу.

Хід роботи

ТЕОРЕТИЧНА ЧАСТИНА

Питання для обговорення:

- 1) Особливості первісного суспільства. Антропосоціогенез.
- 2) Характеристика понять «табу», «анімізм», «фетишизм», «магія», «тотемізм».
- 3) Гіпотеза «золотого віку». Лікування у первісному суспільстві.
- 4) Загальні риси розвитку лікування в країнах Стародавнього Світу.
- 5) Два напрями у медицині Месопотамії.
- 6) Боги-цілителі в Месопотамії.
- 7) Медичне законодавство Месопотамії.
- 8) Захворювання в Стародавньому Єгипті.
- 9) Уявлення про анатомію в Стародавньому Єгипті.
- 10) Основні давньоєгипетські медичні папіруси.
- 11) Веди про медицину в Стародавній Індії. Аюрведи.
- 12) Хірургія в Стародавній Індії.
- 13) Питання лікарської етики в Стародавній Індії.
- 14) Особливості медицини Стародавнього Ірану.
- 15) Філософські основи давньокитайської медицини. Чжень-цзю-терапія.

ПРАКТИЧНА ЧАСТИНА

Завдання 1. Доповніть таблицю «Джерела про медичні знання Стародавнього Світу».

Держава	Назва	Характеристика
Месопотамія	«Закон Хамурапі»	<i>Наприклад, зібрання законів, у якому йдеться і про медичну галузь. Зазначена плата для лікарів, покарання у випадку смерті пацієнта.</i>

Єгипет	Папірус Еберса	
	Папірус Сміта	
	Кахунський папірус	
	Книги Веди (Аюрведа)	
Іран		
Китай		

Завдання 2. Дайте визначення поняття:

- *Чжень-цзю-терапія* – це

Завдання 3. Дайте відповіді на запитання:

- *Як у давньоіндійській медицині пояснюють стан хвороби?*

ПРАКТИЧНА РОБОТА № 2

Тема: Медицина Стародавніх Греції, Риму, Америки та в Александрії.

Мета: з'ясувати основні аспекти розвитку медицини в Стародавній Греції, Римі, Америці та в Александрії; розглянути досягнення медичних знань, лікувальних практик та медичних шкіл даного історичного періоду; виявити вплив культури і здобутків цих цивілізацій на подальший прогрес медицини; ознайомитись з ключовими історичними постатями доби античності.

Хід роботи

ТЕОРЕТИЧНА ЧАСТИНА

Питання для обговорення:

- 1) Основні етапи розвитку медицини Стародавньої Греції.
- 2) Давньогрецькі асклепейони.
- 3) Грецькі боги-лікарі.
- 4) Медичні школи Стародавньої Греції.
- 5) Гіппократ, його життя і досягнення.
- 6) Медицина елліністичного періоду.
- 7) Наукова школа Арістотеля.
- 8) Анатомічні розвідки Герофіла та Еразистрата.
- 9) Організація медичної справи у Стародавньому Римі.
- 10) «Закони XII таблиць».
- 11) Давньоримська військова медицина.
- 12) Внесок Галена в розвиток анатомії, фізіології, фармакології.
- 13) Гален і галенізм в історії медицини.

ПРАКТИЧНА ЧАСТИНА

Завдання 1. Доповніть таблицю. Визначте та запишіть характерні риси медицини в окремі періоди Стародавніх Греції, Риму та Александрії.

Територія	Період	Роки	Характеристика медицини, основні досягнення в медичній справі
Греція	Кріто-мікенський	III-II тис. до н.е.	
	Передполісний	XI-IX ст. до н.е.	

	Полісний (архаїчний)	VIII-VI ст. до н.е.	
	Класичний	V-IV ст. до н.е.	
	Еліністичний	IV ст. – 30 р. до н.е.	
Рим	Царський	VIII-VI ст. до н.е.	
	Республіки	510-31 рр. до н.е.	
	Імперії	31 р. до н. е. – 476 р. н.е.	

Завдання 2. Доповніть таблицю. Опишіть найвідоміші школи Давньої Греції.

Школи	Вчення	Видатний лікар	Відкриття/ характерні риси
Кротонська	Організм – єдність протилежностей	Алкмеон	
Кнідська	Про чотири основні рідини організму	Еврифон	
Сицилійська	Про елементи, натурфілософія	Емпедокл	

Коська	Про єдність людини з природою	Гіппократ	
--------	-------------------------------	-----------	--

Завдання 3. Доповніть таблицю. Визначте основні здобутки видатних лікарів Риму в імперський період.

Ім'я	Здобутки
<i>Цельс</i>	
<i>Пліній Старший</i>	
<i>Соран</i>	
<i>Діоксорид</i>	
<i>Руф</i>	
<i>Гален</i>	

Завдання 4. Опишіть рівень розвитку медицини в Стародавній Америці та порівняйте зі здобутками Стародавньої Греції та Риму.

ПРАКТИЧНА РОБОТА № 3

Тема: Розвиток медицини Візантії, Сходу (арабомовних Халіфатів), Тибету.

Мета: вивчити основні досягнення медичної науки у Візантійській імперії, на Сході, зокрема в арабських країнах, і в Тибеті; ознайомитись з унікальними відкриттями та методами лікування хвороб, фармакологією та підходами до збереження здоров'я; ознайомитись з ключовими постатями даного історичного періоду розвитку медицини.

Хід роботи

ТЕОРЕТИЧНА ЧАСТИНА

Питання для обговорення:

- 1) Особливості візантійської культури та медицини.
- 2) Видатні представники візантійської медицини.
- 3) Монастирські лікарні та організація медичної справи у Візантійській імперії.
- 4) Загальна характеристика медицини Халіфату.
- 5) Відомі вчені-медики арабомовних Халіфатів.
- 6) Абу Алі ібн Сіна, внесок у розвиток медицини.
- 7) Лікарі, які зробили внесок у вчення про очні хвороби у Халіфаті.
- 8) «Гігієнічні поради» Маймоніда.
- 9) Роль «Канону лікарської науки» Авіценни в подальшому розвитку медицини.
- 10) Характеристика аптечної справи та фармакології Халіфатів.

ПРАКТИЧНА ЧАСТИНА

Завдання 1. Доповніть таблицю «Видатні представники візантійської медицини та їх праці». Запишіть у таблицю відкриття або внесок даних лікарів у розвиток медичних знань, а також роки їх життя.

Ім'я	Здобутки
<i>Орібазій</i> <hr/> <i>(роки життя)</i>	
<i>Аецій</i> <i>Амідський</i> <hr/> <i>(роки життя)</i>	

<p><i>Олександр Тралеський</i></p> <hr/> <p><i>(роки життя)</i></p>	
<p><i>Павел Егінський</i></p> <hr/> <p><i>(роки життя)</i></p>	
<p><i>Сіф</i></p> <hr/> <p><i>(роки життя)</i></p>	

Завдання 2. Доповніть таблицю «Видатні представники медицини арабомовних Халіфатів та їх праці». Запишіть у таблицю відкриття або внесок даних лікарів у розвиток медичних знань, а також роки їх життя.

Ім'я	Здобутки
<p><i>Абу Бакр ар-Разі</i></p> <hr/> <p><i>(роки життя)</i></p>	
<p><i>Аль-Захраві</i></p> <hr/> <p><i>(роки життя)</i></p>	
<p><i>Ібн ан-Нафіс</i></p> <hr/> <p><i>(роки життя)</i></p>	
<p><i>Ібн Туфайль</i></p> <hr/> <p><i>(роки життя)</i></p>	

ПРАКТИЧНА РОБОТА № 4

Тема: Розвиток медицини у Середньовічній Європі.

Мета: проаналізувати особливості розвитку медицини у Середньовічній Європі на основі медичних теорій, практик та методів лікування лікарів цього часу; дослідити вплив релігійних установ на розвиток і прогрес медичних знань; оцінити значення середньовічної медицини для подальшого розвитку світової медичної науки.

Хід роботи

ТЕОРЕТИЧНА ЧАСТИНА

Питання для обговорення:

- 1) Європейська медицина доби раннього і класичного Середньовіччя (V–XV століть).
- 2) Медицина в середньовічній Західній Європі.
- 3) Поширені хвороби в добу Середньовіччя: уявлення щодо їх походження та лікування.
- 4) Етапи розвитку наукової середньовічної медицини.
- 5) Найвідоміші медичні школи.
- 6) Навчання в монастирських університетах та школах.
- 7) Лікарі-ченці та хірурги-ремісники.
- 8) Схоластика і медицина.
- 9) Арнольд із Вілланови.
- 10) Епідемія прокази у Європі.
- 11) «Чорна смерть». Епідемія чуми, методи протистояння хворобі. «Чумні лікарі».

ПРАКТИЧНА ЧАСТИНА

Завдання 1. Доповніть таблицю «Характеристика медичних університетів Західної Європи (до середини XIV ст.)».

Назва університету	Рік заснування	Країна розташування	Особливості вчення/представники
<i>Болонський</i>			
<i>Оксфордський</i>			

<i>Кембріджський</i>			
<i>Парижський</i>			
<i>Падуанський</i>			
<i>Салернський</i>			<i>Костянтин Африканський:</i> <i>Арнольд з Віланови:</i>
<i>Неапольський</i>			
<i>Монпельє</i>			

Завдання 2. Дайте відповіді на запитання:

- *Як розвивалась хірургія в період Середньовіччя? Хто такі ремісники-цирульники і яка їх роль у практичній хірургії?*

ПРАКТИЧНА РОБОТА № 5

Тема: Медицина в епоху Відродження.

Мета: вивчити основні досягнення медицини в епоху Відродження, зокрема розвиток анатомії, хірургії та фармакології; ознайомитись з видатними історичними постатями та їх внесками в розвиток медичних знань.

Хід роботи

ТЕОРЕТИЧНА ЧАСТИНА

Питання для обговорення:

- 1) Основні риси природознавства в епоху Відродження.
- 2) Позитивні та негативні аспекти впливу великих географічних відкриттів на розвиток медицини в епоху Відродження.
- 3) Дослідження кровообігу.
- 4) Представники ятрофізики, ятрохімії та ятромеханіки.
- 5) Френсіс Беккон та його три основні мети медицини .
- 6) Вклад Парацельса у розвитку медицини.
- 7) Видатні анатоми епохи Відродження.
- 8) Видатні хірурги епохи Відродження.
- 9) Основні досягнення Б. Євстахія, Г. Фаллопія, І. Фабриція, Р. Граафа, Н. Гаймора, М. Мальпігі.

ПРАКТИЧНА ЧАСТИНА

Завдання 1. Доповніть таблицю характеристики медичних шкіл різних періодів.

№	Назва школи (територія розташування)	Період історії	Характеристика школи	Найвідоміші представники
1	<i>Коська</i>			

2	<i>Салернська</i>			
3	<i>Падуанська</i>			

4	<i>Лейденська</i>			
----------	-------------------	--	--	--

Завдання 2. Доповніть таблицю «Видатні учені Відродження та їх досягнення у медицині». Вкажіть роки життя учених.

Вчений	Галузь медицини	Досягнення	Країна, у якій працював
<i>Парацельс</i> _____ (роки життя)			
<i>Ф. Бекон</i> _____ (роки життя)			
<i>Дж. Фракасторо</i> _____ (роки життя)			
<i>А. Паре</i> _____ (роки життя)			

<i>Ф.Руссе</i> _____ (роки життя)			
<i>Дж. Морганьї</i> _____ (роки життя)			
<i>Ян Гельмонт</i> _____ (роки життя)			
<i>Ф. Сільвій</i> _____ (роки життя)			
<i>Р. Грааф</i> _____ (роки життя)			

Завдання 3. З'єднайте вислови та їх авторів:

«Знання – це сила , а воно неможливе без знань причини»

Р. Декарт

«Всьому вчить досвід»

Ф. Бекон

«Я мислю, отже, я – існую»

Парацельс

Завдання 4. Сформулюйте висновок.

Завдання 2. Доповніть таблицю «Видатні постаті епохи в Англії». Вкажіть роки життя вчених.

Постать	Відкриття/досягнення
<i>Натаніель Гаймор</i> _____ (роки життя)	
<i>Томас Вілізій</i> _____ (роки життя)	
<i>Томас Сіденгам</i> _____ (роки життя)	
<i>Уільям Гунтер (Хантер)</i> _____ (роки життя)	
<i>Джон Гунтер (Хантер)</i> _____ (роки життя)	
<i>Едвард Дженер</i> _____ (роки життя)	
<i>Джон Броун</i> _____ (роки життя)	

Завдання 2. Доповніть таблицю «Вчення в Німеччині». Проаналізуйте та запишіть теорії та вчення різних німецьких науковців. Яке вчення на Вашу думку найбільш раціональне?

Вчений	Теорія
<i>Е. Шталь</i> _____ (роки життя)	

<i>Фр. Гофман</i> <hr/> <i>(роки життя)</i>	
<i>А. Галлер</i> <hr/> <i>(роки життя)</i>	

Завдання 3. Дайте відповідь на запитання:

- **Чим відрізнялося вчення М. Біша, ятрофізиків та ятрохіміків?**

Завдання 4. Сформулюйте висновок.

ПРАКТИЧНА РОБОТА № 7

Тема: Медицина XIX–XX століття. Проблема імунітету та клінічна медицина. Розвиток медико-соціальних та гігієнічних наук.

Мета: вивчити ключова досягнення медицини в XIX–XX столітті; проаналізувати важливі етапи трансформації медицини, пов'язані з науковими відкриттями, технологічними інноваціями; оцінити вплив цих змін на формування сучасної медицини.

Хід роботи

ТЕОРЕТИЧНА ЧАСТИНА

Питання для обговорення:

- 1) Відкриття клітини. Целюлярна теорія.
- 2) Вчення про спадковість і мінливість.
- 3) Дослідження ДНК.
- 4) Розвиток експериментальної фізіології та патології.
- 5) Розвиток та становлення бактеріології.
- 6) Проблеми імунітету.
- 7) Становлення клінічної медицини.
- 8) Прогрес у хірургії та знеболюванні.

ПРАКТИЧНА ЧАСТИНА

Завдання 1. З'ясувати етапність розвитку різних галузей в медицині.

<i>Етап</i>	<i>Вчений</i>
I. Дослідження клітини	
Опис клітинної будови рослин.	
Клітина – основний структурний елемент рослин і тварин.	
Клітини рослин і тварин схожі не лише морфологічно, а й фізіологічно.	
Створення клітинної теорії.	
II. Вчення про спадковість і мінливість	
Формулювання основного біогенетичного закону.	
З'ясування тих законів спадковості.	
Відкриття хромосом.	

Описано процес запліднення, як злиття двох статевих клітин.	
З'ясовано, що у статевих клітинах набір хромосом у два рази менший.	
	Август Вейсман
	Бейстон
	Людвіг Йогансен
	Хант Морган
III. Вчення про ДНК	
Виділення нуклеїнової кислоти.	
Дослідження будови нуклеїнової кислоти.	
З'ясування взаємозв'язку між структурними частинами ДНК.	
Встановлено відповідність між кількостями піримідинів та пуринів.	
	Джеймс Уотсон Френсіс Крик
	Северо Очоа Артур Корнберг
Встановлена структура транспортної РНК.	
З'ясовано регуляцію роботи генетичного апарату.	
Вивчення передачі інформації з РНК на ДНК.	
Відкриття зворотної транскриптази.	
IV. Розвиток експериментальної фізіології та патології	
Встановлення розміщення чутливих та рухових волокон у спинному мозку.	
	Клод Бернар
Визначення швидкості поширення збудження по нервах.	
Дослідження центрального та периферичного зору.	
	Генле
V. Розвиток хірургії	
Організація перевязочних загонів на полі бою.	

Запровадження гіпсової іммобілізації кінцівок.	
Розвиток асептики та антисептики.	

Завдання 2. Доповніть таблицю. Зазначте Нобелівські премії в галузі медицини у першій половині XX ст.

<i>Рік</i>	<i>Автор</i>	<i>Зміст відкриття</i>
1910		
	Олександр Годд	

Завдання 3. Опишіть внески мікробіологів у розвиток медицини.

Луї Пастер

Роберт Кох

М. Ф. Гамалія та Ф. Д'Еррель

Завдання 4. Сформулюйте висновок та доповніть деякі ключові моменти з теми практичної роботи.

1) Засновником целюлярної теорії є

2) Першим довів значення симпатичної нервової системи у регуляції просвіту судин

3) Першим почав вивчати залози внутрішньої секреції

4) Відкрив явище пропріорецепції

5) Винайшов офтальмоскоп

6) Засновник електрофізіології

7) Синтезував сечовину у лабораторних умовах, чим довів непотрібність «життєвої сили» для утворення сполук

8) Засновник бактеріології як науки

9) Інтерферон був відкритий

10) Засновник вірусології

ПРАКТИЧНА РОБОТА № 8

Тема: Розвиток медицини часів Київської Русі. Вітчизняна медицина у XVIII–XIX ст., в другій половині XIX – на початку XX ст.

Мета: вивчити історичний розвиток медицини на теренах України від часів Київської Русі і до сьогодення; охарактеризувати внесок українських вчених-лікарів у розвиток вітчизняної медицини.

Хід роботи

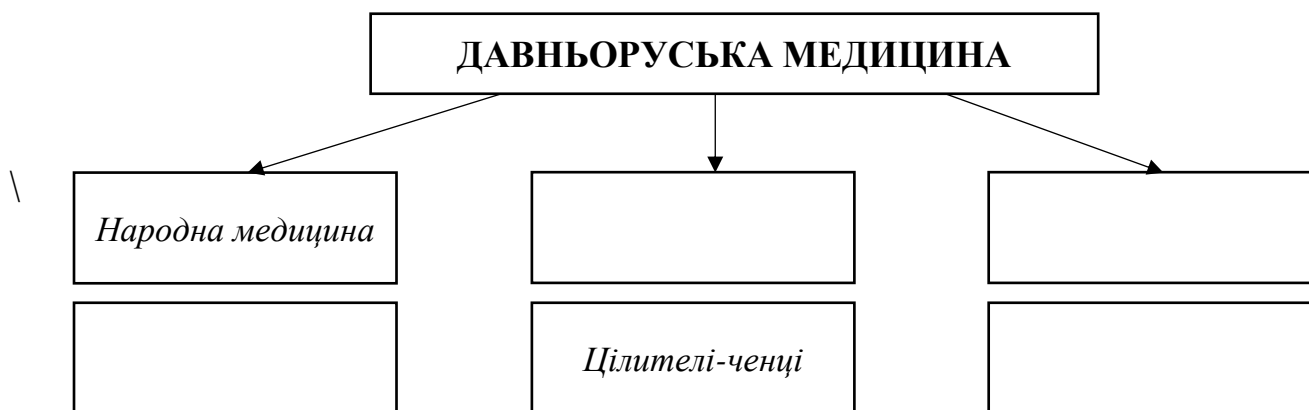
ТЕОРЕТИЧНА ЧАСТИНА

Питання для обговорення:

- 1) Загальна характеристика медицини Київської Русі.
- 2) Напрямки давньоруської медицини.
- 3) Єдність у Стародавній Русі понять лікар, волхв і чародій.
- 4) Розвиток цехової медицини. Львівський цех.
- 5) Козацька медицина.
- 6) Підготовка дипломованих лікарів. Заснування Києво-Могилянської академії та її роль у підготовці медичних кадрів.
- 7) Опікувально-лікувальні заклади в Україні. Перші госпіталі та шпиталі.
- 8) Братства та їх роль у розвитку практичної медицини.
- 9) Особливості охорони здоров'я на початку XX століття.
- 10) Система охорони здоров'я в період української державності 1917–1919 рр.
- 11) Основні музеї медицини та аптечної справи в Україні.
- 12) Основні напрями розвитку охорони здоров'я в Україні в радянський період.
- 13) Головні засади охорони здоров'я в незалежній Україні.
- 14) Основні напрями і здобутки медицини та охорони здоров'я в Україні у XX ст.

ПРАКТИЧНА ЧАСТИНА

Завдання 1. Заповніть схему «*Напрямки давньоруської медицини та їх представники*»:

Завдання 2. Заповніть таблицю «Внесок українських вчених-лікарів у розвиток вітчизняної медицини XIV – XVIII століття».

Прізвище, ім'я діяча	Роки життя	Найбільш значимі досягнення у медицині
<i>Георгій Дрогобич- Котермак</i> _____ <i>(роки життя)</i>		
<i>Єпіфаній Славинецький</i> _____ <i>(роки життя)</i>		
<i>Іван Полетика</i> _____ <i>(роки життя)</i>		
<i>Данило Самойлович</i> _____ <i>(роки життя)</i>		
<i>Мартин Тереховський</i> _____ <i>(роки життя)</i>		
<i>Олександр Шумлянський</i> _____ <i>(роки життя)</i>		

Завдання 3. Опишіть стан *аптечної справи* протягом XVI–XVIII століття. Коли відкрилась перша аптека в Україні?

Завдання 4. Заповніть таблицю «Внесок українських вчених-лікарів у розвиток вітчизняної медицини в другій половині XIX – на початку XX ст.»

ПІБ	Галузь	Найбільш значимі досягнення у медицині
<i>Душан Лямбль (1824 – 1895)</i>		
<i>Петро Перемежко (1833 – 1893)</i>		
<i>Володимир Бец (1834 – 1894)</i>		
<i>Григорій Мінх (1835 – 1896)</i>		
<i>Леонард Гірман (1839 – 1921)</i>		
<i>Михайло Стуковенков (1842 – 1897)</i>		
<i>Олександр Яценко (1843 – 1897)</i>		
<i>Ілля Мечников (1845 – 1916)</i>		

<i>Василь Образцов (1849 – 1920)</i>		
<i>Овксентій Богаєвський (1848 – 1930)</i>		
<i>Василь Данилевський (1852 – 1939)</i>		
<i>Володимир Високович (1854 – 1912)</i>		
<i>Овксентій Корчак- Чепурківський (1857 – 1947)</i>		
<i>Володимир Підвисоцький (1857 – 1913)</i>		
<i>Феофіл Яновський (1860 – 1928)</i>		
<i>Данило Заболотний (1866 – 1929)</i>		
<i>Микола Мельников- Разведенков (1866 – 1937)</i>		
<i>Євген Черняхівський (1873 – 1938)</i>		
<i>Василь Чаговець (1873 – 1941)</i>		
<i>Володимир Філатов (1875 – 1956)</i>		
<i>Микола Стражеско (1876 – 1952)</i>		
<i>Олександр Богомолець (1881 – 1946)</i>		

<i>Олександр Палладін (1885 – 1972)</i>		
<i>Лев Громашевський (1887 – 1980)</i>		
<i>Ростислав Кавецький (1899 – 1978)</i>		
<i>Василь Комісаренко (1907 – 1993)</i>		
<i>Микола Амосов (1913 – 2002)</i>		
<i>Андрій Ромоданов (1920 – 1993)</i>		
<i>Володимир Фролькіс (1924 – 1999)</i>		

Завдання 5. Сформулюйте висновок.

ПРАКТИЧНА РОБОТА № 9

Тема: Міжнародне співробітництво в галузі охорони здоров'я. Нобелівська премія в галузі медицини(1900–2024).

Мета: з'ясувати основні вектори та ключові організації міжнародного співробітництва в галузі охорони здоров'я; охарактеризувати діяльність товариства Червоного Хреста; вивчити нобелівських лауреатів в галузі медицини.

Хід роботи

ТЕОРЕТИЧНА ЧАСТИНА

Питання для обговорення:

- 1) Основні міжнародні організації, що займаються питаннями охорони здоров'я в Україні та світі.
- 2) Характеристика міжнародного медичного партнерства.
- 3) Глобальні кампанії Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ).
- 4) Співпраця України з ВООЗ.
- 5) Перший Нобелівський лауреат в галузі медицини, суть відкриття.
- 6) Завдання товариства Червоного Хреста.

ПРАКТИЧНА ЧАСТИНА

Завдання 1. Характеристика та історія створення товариства Червоного Хреста.

Товариство Червоного Хреста – це _____

Дата заснування: _____

Засновник: _____

Завдання волонтерів товариства Червоного Хреста:

1. _____

2. _____

3. _____

4. _____

5. _____

6. _____

7. _____

8. _____

9. _____

10. _____

Принципи діяльності товариства Червоного Хреста:

1. _____

2. _____

3. _____

4. _____

5. _____

6. _____

7. _____

Завдання 2. Заповніть таблицю «Діяльність товариства Червоного Хреста».

Діяльність осередків на території України (1867–1914 рр.)	
Діяльність Червоного Хреста під час Першої світової війни (1914–1918 рр.)	
Діяльність Червоного Хреста під час Другої світової війни (1939–1945 рр.)	
Діяльність товариства у другій половині ХХ століття та у часи Незалежності України	
Діяльність товариства Червоного Хреста у 2014–2024 рр.	

ПРАКТИЧНА РОБОТА № 10

Тема: Розвиток анатомії, хірургії та знеболювальних засобів. Розвиток фармації.

Мета: проаналізувати та систематизувати відкриття з анатомії та фармації та прогрес медичних знань в клінічних галузях, зокрема хірургії визначити ключових історичних постатей в даних галузях та ознайомитись з їх науковим доробком.

Хід роботи

ТЕОРЕТИЧНА ЧАСТИНА

Питання для обговорення:

- 1) Становлення анатомії як науки від витоків до сучасності.
- 2) Здобутки яких вчених-лікарів, які вплинули на розвиток хірургії.
- 3) Коли вперше відкрили і застосували знеболювальні засоби?
- 4) Становлення фармації як науки.
- 5) Етапи розвитку фармації.

ПРАКТИЧНА ЧАСТИНА

Завдання 1. Заповніть таблицю «Історія розвитку анатомічних знань». Опишіть хронологію подій та зазначте видатних осіб, які зробили вагомий внесок в становлення анатомії як науки.

Дата, прізвище та ім'я вченого	Подія / відкриття

Завдання 2. Заповніть таблицю «Історія розвитку хірургії як клінічної галузі медицини». Опишіть хронологію подій та зазначте видатних осіб, які зробили вагомий внесок в становлення хірургії.

Дата, прізвище та ім'я вченого	Подія / відкриття

Завдання 3. Заповніть таблицю «Історичний розвиток *фармації*». Опишіть хронологію розвитку та зазначте видатних лікарів, які зробили вагомий вклад в даний розвиток.

Дата	Діяч	Подія

Завдання 4. Заповніть таблицю «Основні музеї аптечної справи в Україні».

Назва	Рік заснування	Розташування

Завдання 4. Сформулюйте висновок.

ПРАКТИЧНА РОБОТА № 11

Тема: Розвиток мікроскопічної техніки та історія становлення гістології, патоморфології та бактеріології.

Мета: проаналізувати етапи розвитку мікроскопічної техніки та з'ясувати вплив даного прогресу на розвиток різних медичних наук;

Хід роботи

ТЕОРЕТИЧНА ЧАСТИНА

Питання для обговорення:

- 1) Відкриття мікроскопічної техніки.
- 2) Відкриття та вдосконалення методів гістологічних досліджень.
- 3) Етапи розвитку гістології як науки. Вклад видатних гістологів та ембріологів.
- 4) Етапи розвитку патоморфології як науки.
- 5) Етапи розвитку мікробіології як науки. Видатні мікробіологи.
- 6) Роль поглядів Вірхова на розвиток знань про патологію.

ПРАКТИЧНА ЧАСТИНА

Завдання 1. Заповніть таблицю «*Історичний розвиток та становлення мікробіології, вірусології та бактеріології*». Опишіть хронологію подій та зазначте видатних осіб, які зробили вагомий внесок в становлення мікробіології, вірусології та імунології як науки.

Дата, прізвище та ім'я вченого, <u>галузь</u>	Подія / відкриття

Завдання 2. Заповніть таблицю «Хронологія розвитку мікроскопічної техніки».

Дата, прізвище та ім'я вченого	Вид мікроскопії, характеристика	Подія / відкриття
<i>Наприклад,</i>		
<i>1590 рік, Ганс Янсен і його син Захарій Янсен</i>	<i>Світлова мікроскопія, збільшення від $\times 3$ до $\times 10$.</i>	<i>Винайдення першого примітивного мікроскопа, який являв собою дві випуклі скляні лінзи встановлені в трубці з непрозорого матеріалу («зорова труба», 45 см \times 5 см).</i>

Завдання 3. Заповніть таблицю «*Історичний розвиток та становлення гістології та патоморфології*». Опишіть хронологію подій та зазначте видатних осіб, які зробили вагомий внесок в становлення мікробіології, вірусології та імунології як науки.

Дата, прізвище та ім'я вченого, <u>галузь</u>	Подія / відкриття

--	--

Завдання 4. Сформулюйте висновок.

ПРАКТИЧНА РОБОТА № 12

Тема: Розвиток знань про акушерство та гінекологію. Розвиток медсестринства, становлення сімейної медицини.

Мета: проаналізувати та систематизувати відкриття та прогрес медичних знань в клінічних галузях, зокрема акушерстві та гінекології; визначити ключових історичних постатей в даних галузях та ознайомитись з їх науковим доробком.

Хід роботи

ТЕОРЕТИЧНА ЧАСТИНА

Питання для обговорення:

- 1) Якими були перші медичні знання про жіночі хвороби та ведення пологів?
- 2) Які значні медичні відкриття в галузі акушерства та гінекології змінили практику лікування жінок?
- 3) Коли виникла сімейна медицина? Охарактеризуйте хронологію подій.
- 4) Коли і за яких обставин відбулось зародження професії медсестри?
- 5) Охарактеризуйте школи та інститути підготовки медсестер протягом історичного розвитку.

ПРАКТИЧНА ЧАСТИНА

Завдання 1. Заповніть таблицю «Розвиток знань про акушерство та гінекологію». Опишіть хронологію подій та зазначте видатних осіб, які зробили вагомий внесок в становлення цієї клінічної галузі.

Дата, прізвище та ім'я вченого	Подія / відкриття

Завдання 2. Заповніть таблицю «Розвиток медсестринства та становлення сімейної медицини». Опишіть хронологію подій та зазначте видатних осіб, які зробили вагомий внесок в становлення цієї клінічної галузі.

Дата, прізвище та ім'я вченого	Подія / відкриття

Завдання 4. Сформулюйте висновок.

ПРАКТИЧНА РОБОТА № 13

Тема: Розвиток інструментальних методів діагностики. Історія становлення онкології як науки та організація онкологічної допомоги в Україні.

Мета: проаналізувати та систематизувати відкриття та прогрес інструментальних методів діагностики та визначити їх роль у розвитку медицини; описати етапи розвитку та сучасний стан онкології як науки.

Хід роботи

ТЕОРЕТИЧНА ЧАСТИНА

Питання для обговорення:

- 1) Які перші інструментальні методи згадуються в історії медицини?
- 2) Як змінились інструментальні методи від стародавніх часів і до сучасності?
- 3) Коли і хто винайшов стетоскоп, термометр та рентгенівська апарати?
- 4) Опишіть етапи розвитку рентгенографії та ультразвукової діагностики.
- 5) Які сучасні інструментальні методи використовуються в медицині?

ПРАКТИЧНА ЧАСТИНА

Завдання 1. Заповніть таблицю «Історія становлення онкології як науки». Опишіть хронологію подій та зазначте видатних осіб, які зробили вагомий внесок в становлення даної клінічної галузі.

Дата, прізвище та ім'я вченого	Подія / відкриття

Облік пацієнтів із злоякісними пухлинами
Основні облікові та звітні документи онкологічної служби
Диспансеризація онкологічних хворих (суть, періодичність)
Національний канцер-реєстр України (НКР)

Завдання 4. Сформулюйте висновок.

ДОВІДКА ПРО ВИДАНИХ ДІЯЧІВ

Арістотель (384–322 до н. е.)

Видатний давньогрецький філософ і мислитель, син лікаря і вченого-енциклопедиста. Він провів масштабні дослідження будови і функцій органів різних тварин, заклавши тим самим основи описової та порівняльної анатомії. У своїх фундаментальних працях «*Історія тварин*» і «*Про частини тіла тварин*» систематизував і класифікував понад 500 видів тварин.

Філософське вчення Арістотеля досягло вершини грецької думки, що призвело до створення школи, відомої як *перипатетики* (від грец. περπατέω – ходити). Ця філософська школа, заснована послідовниками Арістотеля, проіснувала до третього століття нашої ери. Назва школи походить від практики Арістотеля ходити зі своїми студентами під час лекцій. Альтернативна назва школи, *лікей*, походить від назви району на східній околиці Афін, де Арістотель розпочав свою освітню діяльність, названого на честь храму Аполлона Лікейського (шанованої споруди у східній частині стародавніх Афін, заснованої у 335-334 рр. до н.е.). У середньовічний період вчених називали перипатетиками. Починаючи з IX століття, перипатетизм був сприйнятий і культивувався в працях арабомовних вчених.

Асклепіад Віфінський (124–56 рр. до н. е.)

Серед відомих лікарів античності, які практикували в Римі, був Асклепіад (124-56 рр. до н.е.). Він продовжував свої медичні студії в Афінах та Олександрії, високо цінуючи філософські принципи Епікура.

Згідно з його медичною філософією, людське тіло теоретично складається із атомів з порами і каналами, які полегшують регуляцію функцій організму через піт та випаровування. Вважається, що будь-яка непрохідність або розширення цих каналів призводить до виникнення патологічних станів. Асклепіади (послідовники) приділяли значну увагу концепції «невидимого дихання» шкіри, виступаючи за її регулярне очищення і зволоження шляхом частого купання і вологих розтирань.

Філософія лікування Асклепіада полягала в тому, що сили природи можуть бути як корисними, так і шкідливими. Терапія Асклепіада рекомендувала тримати тіло в чистоті, гуляти на свіжому повітрі, їздити верхи, веслувати і виконувати різні фізичні вправи, а не вживати ліки. Цей підхід не тільки визнавав, але й оскаржував Архігат, хірург, який дотримувався іншої медичної системи.

Філософія Асклепіада підкреслювала, що під час хвороби природні сили можуть бути як корисними, так і шкідливими (*non solum prodesse naturam, verum etiam nocere*). Отже, роль лікаря полягає не лише в полегшенні симптомів, але й в ефективному маніпулюванні природними силами для сприяння зціленню.

Окрім свого внеску в галузі медицини, Асклепід також визнаний за новаторську роботу в хірургії, особливо в галузі *трахеотомії* – процедури, яка була вперше виконана ним.

Його видатні медичні здібності забезпечили популярність грецьких лікарів серед римлян, яка з часом зростає настільки, що, за словами Плінія, «той, хто займався медициною і не знав грецької мови, не мав успіху; римські лікарі почали видавати себе за греків».

Бекон Френсіс (1561–1626)

Йому належить розробка нового *антисхоластичного методу наукового пізнання*. Догматичній дедукції схоластів він протиставив індуктивний метод, заснований на раціональному аналізі дослідних даних. Однак матеріалізм Бекона непослідовний.

Френсіс Бекон відомий тим, що сформулював науковий метод пізнання, підкреслюючи важливість експерименту і пропонуючи індукцію як основний шлях для формулювання гіпотез. Він визначив мету науки як спосіб принести користь людству. Саме Бекон вперше ввів термін «*закони природи*» і стверджував, що хоча ці закони дійсно універсальні, вони діють лише за певних умов. Він вважав, що важливо ставити під сумнів обмеженість наукового підходу до вивчення природи.

Філософська позиція Бекона, сформульована у твердженні, що «*істина – дочка часу, а не авторитету*», підкреслює динамічний та еволюційний характер знання. Праця Бекона дала точне визначення ролі знання в майбутньому світі технологій, особливо в контексті капіталістичної Англії.

Бец Володимир (1834–1894)

Видатний анатом, основоположник учення про *цитоархітектуру кори головного мозку* (великі пірамідні клітини Беца). Розробив оригінальну і єдину в своєму роді методику виготовлення гістологічних препаратів зрізів головного і спинного мозку, яка була визнана у Європі. Колекція цих препаратів була неодноразово відзначена вищими нагородами на міжнародних виставках.

Богомолець Олександр (1881–1946)

Видатний патофізіолог, президент Академії наук України з 1930 по 1946 рік. Визнаний за фундаментальний внесок у галузь патофізіології та створення школи патофізіологів. О. Богомолець створив вчення про *фізіологічну систему сполучної тканини* і розробив *концепцію реактивності організму*.

Для посилення функцій сполучної тканини він запропонував *антиретиккулярну цитотоксичну сироватку* (АРС), яка використовується в багатьох країнах світу.

Бургаве Герман (1668–1738)

Він першим описав синдром Бургаве, який характеризується спонтанним розривом стравоходу, що супроводжується гострим болем у грудях та/або животі. Бургаве описав цей синдром у 1724 році, коли від нього помер барон Ян ван Вассенаар, голландський адмірал.

Внесок Бургаве в медицину був багатограним. Широко визнана його фундаментальна праця про походження і розподіл нервів, в якій він припускав, що вони виникають із сірої речовини центральної нервової системи, а потім поширюються на периферію. Більше того, він висунув гіпотезу, що *вісну* можна лікувати за допомогою ртуті та стибію. Крім того, він підтримав погляди Бріссо на катаракту. Педагогічний підхід Бургаве наголошував на ефективності лаконічного фармацевтичного репертуару, уникаючи довільних гіпотез.

Бургаве вважається родоначальником клінічної медицини, який започаткував *спостереження за пацієнтами і наголошував на розтинах*, щоб проілюструвати вплив хвороби. Бургаве також визнаний родоначальником виділення сечовини з сечі. Він також відомий тим, що вперше застосував у медичній практиці *вдосконалений термометр Фаренгейта*, а також тим, що використовував лупу в анатомічних дослідженнях. Девіз Бургаве «*Simplex sigillum veri*» (укр. «Простота – ознака істини») відображає його відданість принципам простоти та істини в медицині.

Бянь Цяо (VI ст. до н. е.)

Вважається, що цей китайський лікар запровадив певний алгоритм обстеження пацієнта:

- Ван – огляд шкіри, очей, слизових оболонок і язика;
- Вень – прослуховування звуків, визначення запахів тіла;
- Вень – докладне опитування хворого;
- Че – обмацування, яке включає дослідження пульсу і надавлювання на активні точки.

Віго Джованні (1450–1525)

У 1514 році Віго опублікував «*Практику хірургічного мистецтва*» («*Practica in arte chirurgica copiosa*»), всеосяжну працю з хірургії, яка складалася з дев'яти книг і була написана латинською мовою. Присвята цього *magnum opus* своєму синові Луїджі викликає особливий інтерес. Твір охоплював анатомію, ліки та лікування апостазу, виразок, ран, хвороб, переломів і вивихів.

Розділ про рани містив одну з перших задокументованих дискусій про лікування ран, спричинених вогнепальною зброєю. У цьому розділі Віго висунув гіпотезу, що такі рани спричинені отруєнням жертви порохом. Як наслідок, він рекомендував використовувати киплячу олію, щоб протидіяти отруті.

Однак Амбруаз Паре, який у 1536 році служив хірургом у генерал-полковника Марешаля де Монжана, виявив, що таке лікування було контрпродуктивним, і порекомендував альтернативні методи.

Ван Вейї (987–1067)

Китайський лікар і фармацевт часів династії Сун (1027-1279) винайшов дві **бронзові моделі людського тіла**. Вони мали лінії каналів і маленькі отвори в тих самих місцях, що й акупунктурні точки. Моделі склалися з двох частин – передньої та задньої. Їх використовували для навчання людей та під час іспитів. Фігури покривали воском, а потім наповнювали водою або ртуттю. Людей, які складали іспити, просили вколоти голку в певну точку. Якщо голка легко проходила всередину моделі і в цьому місці з'являлася крапля води, то укол вважався вдалим, якщо ж голка не проходила крізь модель, то вона впиралася в бронзову поверхню.

Ван Шухе (III ст. до н. е.)

Він був відомим китайським лікарем. Він написав книгу **«Трактат про пульс»**, яка пояснює, як перевіряти та діагностувати пульс за допомогою стародавнього методу. Після тривалих досліджень пульсу китайські лікарі зрозуміли, що кожен орган і кожен процес в організмі має свій власний спосіб прояву назовні. Вони виділили десять типів пульсу: *поверхневий, глибокий, рідкий, частий, тонкий, надмірний, вільний, в'язкий, напружений і поступовий*.

Везалій Андреас (1514–1564)

Засновник сучасної наукової анатомії, Везалій відомий своїм внеском у цю галузь, зокрема *виправленням до 200 помилок Галена*. Він вивчав анатомію самостійно, проводячи власні дослідження, розтинаючи трупи, які знаходив на кладовищах і місцях страт. У віці 25 років Везалій став професором анатомії в Падуанському університеті, а в 1538 році він опублікував **«Шість анатомічних таблиць»**. За цим послідувала велика праця **«Про будову людського тіла»**, яка була розділена на сім книг. На додаток до свого внеску в анатомію, Везалій значно просунувся в галузі експериментальної фізіології.

Високович Володимир (1854–1912)

Видатний мікробіолог, епідеміолог і патологоанатом. Його називали королем російських патологів XIX століття. Першим довів (1886), що після введення в кров бактерії швидко зникають з неї і фіксуються в деяких органах, багатих на сполучну тканину. Цим дослідженням було закладено фундамент учення про **ретiculoендотеліальну систему**. Високович провів пріоритетні дослідження в галузі вивчення **менінгококової інфекції й туберкульозу**. Одним з перших у Європі застосував профілактичну **вакцину проти черевного тифу**.

Войно-Ясенецький Валентин (1877–1961)

Відомий хірург і церковний діяч (архієпископ Кримський і Сімферопольський). У роки Вітчизняної війни був головним хірургом евакошпиталю. Працював у багатьох галузях хірургії, протягом чверті віку займався питаннями гнійної хірургії.

Волкович Микола (1858–1928)

Відомий хірург, академік, учень Караваєва, який відкрив збудника риносклероми (можна зустріти у літературі під назвою палички Волковича-Фріша). Був першим в Україні, хто об'єднав отіатрію і ларингологію в єдину клінічну галузь. Також створив хірургічну школу.

Воробйов Володимир (1876–1937)

Був відомим академіком та анатомом. Один з основоположників функціонального напрямку в анатомії. Його відомі праці присвячені анатомії нервової системи. В. Воробйов створив великий фундаментальний п'ятитомний **«Атлас анатомії людини»**. Заснував велику школу анатомів та музей становлення людини.

Гіппократ (близько 460 до н. е.–370 до н. е.)

Гіппократ народився близько 460 року до н.е. на грецькому острові Кос у сім'ї лікарів, що вели своє походження від Асклепія, бога медицини. Він був прихильником **гуморальної теорії**, згідно з якою в організмі є чотири основні рідини: кров, слиз, жовта і чорна жовч. Дисбаланс однієї з цих рідин викликає хвороби. На основі цієї теорії виділяли **чотири типи темпераменту**: сангвінік (надлишок крові), холерик (жовта жовч), флегматик (слиз) і меланхолік (чорна жовч).

Гіппократ започаткував лікарський метод спостереження за хворими, що стало основою для **діагностики хвороб за типом статури**. Його методи хірургії досі використовуються: це шапка Гіппократа та спеціальні пристрої для тракції. Він приділяв велику увагу гігієні, здоровому харчуванню і правильному використанню лікарських засобів, описавши 250 рослинних і 50 тваринних препаратів.

Праці Гіппократа були зібрані в **«Збірник Гіппократа»** («*Corpus Hippocraticum*»), який включав понад 70 творів, що охоплювали теми анатомії, хірургії, епідеміології та внутрішніх хвороб. Важливими є його трактати «Епідемії», «Про переломи» та «Про повітря, води і місцевості».

Гіппократ сформулював моральні та етичні принципи медицини, такі як «Не нашкодь» і «Там, де є любов до людей, там є любов до медицини». Ці принципи стали основою «Клятви Гіппократа»

Гіриман Леонард (1839–1921)

Знаменитий офтальмолог, який у 1870 році заснував першу незалежну очну клініку в Харкові. Його наукові дослідження стосувалися сприйняття кольорів, визначення найменшого кута зору, емболії судин сітківки та лікування трахоми. Він надав безкоштовну медичну допомогу приблизно мільйону пацієнтів із малозабезпечених верств населення.

Гаймор Натаніель (1613–1685)

Відомий анатом, який у 1651 році випустив трактат із людської анатомії, що вирізнявся точними описами кровообігу. Його ім'я пов'язане з описом верхньощелепної пазухи (антрум Гаймора). Також він вивчив і описав мошонкову перегородку, яка ділить мошонку на дві частини, у кожній з яких міститься одне яєчко.

Гален Клавдій (129–199)

Гален, грецький лікар, хірург і філософ римського періоду, вважав, що тіло людини складається зі щільних і рідких компонентів. Досліджуючи організм через спостереження за пацієнтами та проведення розтинів, він став одним із перших, хто застосовував вівісекцію, заклавши основи експериментальної медицини. Серед його ключових праць – *«Анатомічні дослідження»* і *«Про призначення частин людського тіла»*.

На відміну від Арістотеля, Гален описував головний мозок як центр чуттєвості, психічної діяльності та руху. Його анатомічні відкриття включали опис близько 300 м'язів, середнього мозку, семи пар черепно-мозкових нервів і блукаючого нерва. Експериментуючи на спинному мозку свиней, він довів різницю між передніми (руховими) і задніми (чутливими) корінцями.

Спираючись на відсутність крові у лівих частинах серця загиблих тварин і гладіаторів, а також на власні досліди, Гален сформулював теорію кровообігу. Він вважав, що артеріальна кров забезпечує рух, тепло й життя, тоді як венозна – живить органи. Ця теорія залишалася домінуючою до епохи відкриттів Везалія та Гарвея.

Його фізіологічні погляди були пов'язані з вірою в «пневму» — дух чи «дихання життя», яке, за його словами, оточує все живе. В процесі дихання пневма потрапляє в організм, стаючи «життєвим духом» у серці й «душевеним духом» у мозку, звідки розподіляється нервами. Зупинка дихання, за його переконаннями, веде до смерті.

Гален також заклав основи фармакології. Його настоянки та мазі, що виготовлялися за особливими рецептами, отримали назву *«галенових препаратів»*. Він систематизував знання античної медицини, створивши вчення, що залишалася основою медицини до кінця Середньовіччя.

Галлер Альбрехт (1708–1777)

Галлер зробив значний внесок у розвиток анатомії та фізіології. Його численні виправлення і доповнення у цій сфері спочатку з'явилися як окремі статті, а пізніше були об'єднані у двох основних працях з анатомії: «Opuscula anatomica minora» (1765, Лозанна) і «Icones anatomicae». У сфері патологічної анатомії він працював над виданням «Opuscula pathological» (1755), а своїми анатомічними дослідженнями над тваринами зробив великий внесок у зоотомію. Його спостереження за розвитком ембріонів у яйці стали значним кроком в ембріології.

У фізіології Галлер уточнив і розвинув вчення Гарвея про кровообіг, зокрема щодо руху крові в найтонших судинах. Його погляди на механічний і хімічний аспекти дихання знайшли відображення у працях «De respiratione experientia anatomica» (1746 і 1749, Геттінген), «Memoires sur la respiration» та у другому томі «Opera minora».

Особливо важливими є його експериментальні дослідження нервів і м'язів. Галлер вперше визначив **три основні властивості м'язових волокон**: пружність, реакцію на подразнення нервів та здатність самостійно відповідати на механічні й хімічні стимули. Цю останню властивість він назвав «подразливістю». Згодом це поняття поширилося й на нервову систему, слизові оболонки та залози.

Гамалія Михайло (1749–1830)

Штаб-лікар, який проводив одним із перших дослідження **сибірки**. Також власні наукові дослідження присвятив віспі та розробці вакцини проти неї, вивчав медико-санітарні умови життя і захворюваності населення. Його книга «**Про сибірку**» (1792) – одна з перших тогочасних посібників з цього захворювання – відразу була перевидана німецькою мовою.

Гарвей Уільям (1578–1657)

Відомий англійський лікар та анатом. У 1628 році опублікована праця вченого «**Анатомічне дослідження про рух серця і крові у тварин**» містила детальний опис малого і великого кіл кровообігу. Гарвей був першим, хто довів, що серце – це безперервно працюючий механізм, який забезпечує постійний рух крові в організмі по судинах.

Герофіл (335–260 рр. до н. е.)

Давньогрецький анатом і хірург Герофіл став першим, хто у Стародавній Греції систематично проводив розтини людських тіл для дослідження анатомії. Його численні праці охоплюють різні галузі медицини, зокрема офтальмологію, кардіологію та акушерство.

У своїх коментарях до праць Гіппократа Герофіл описав структуру оболонки ока, будову шлунково-кишкового тракту, кровопостачання мозку та морфологію його оболонки. Його відкриття включають дослідження синусного стоку (*torcular Herophili*), де зливаються судини потиличної частини голови. Крім того, він залишив найдетальніші для свого часу описи чоловічих і жіночих статевих органів.

Одним із ключових досягнень Герофіла стали його дослідження пульсу. Він першим визначив частоту пульсації, виявив її діагностичне значення та спостерігав за змінами під час систоли й діастоли серця. Аналізуючи ритм, наповнення та регулярність пульсу, Герофіл робив висновки про стан пацієнта. Він також порівнював типи пульсації з музичними ритмами, надаючи кожному типу пульсу особливу назву, зокрема «галопуючий пульс», термін, що використовується і сьогодні.

Громашевський Лев (1887–1980)

Відомий як епідеміолог та академік. Основні наукові праці присвячені проблемам мікробіології та паразитології, епідеміології інфекційних захворювань. Є автором вчення про механізм передачі інфекції та наукову класифікацію інфекційних хвороб, яка актуальна і до сьогодні.

Діоскорид (40–90 рр.)

Значним попитом у Римі користувалась праця військового лікаря й фармаколога Педанія Діоскорида (40–90 рр.). «Про лікарські речовини фάρмаков», що містить опис 1000 різних медичних препаратів і 600 рослин, класифікованих на 4 групи: духмяні рослини, харчові, медичні й виноробні.

Протягом тривалого часу він був лікарем римської армії, багато подорожував. У його праці подано опис усіх відомих тоді медикаментів рослинного, тваринного й мінерального походження.

Педаній Діоскорид уперше описав спосіб **добування ртуті з кіноварі** та виділення інших мінералів. У його праці зазначено, що опій спочатку вживали у вигляді відвару голівок маку з домішкою меду, а пізніше – як чистий маковий сік, звідки й походить його назва (*oviov* – рослинний сік). На відміну від робіт багатьох античних авторів, праці Діоскорида ніколи не зникали з кола професійного інтересу медиків. Упродовж 1500 років їх неодноразово переписували, додавали ілюстрації, коментарі, доповнення з арабських та індійських джерел.

Найвідоміший з таких рукописів – Віденський Діоскорид (створений на початку VI ст.), що зберігається в Австрійській національній бібліотеці і містить 435 ретельно виконаних малюнків рослин і тварин. Віденський Діоскорид є не лише науковою, але й художньою пам'яткою, зразком візантійського стилю. У

середньовіччі робота *«Про лікарські речовини»* була основним джерелом з ботаніки й фармакології. Чимало назв рослин, які використовують і нині, дав саме Діоскорид.

Данилевський Василь (1852–1939)

Відомий фізіолог, академік. Працював у кращих фізіологічних лабораторіях Європи. Організував Український науково-дослідний інститут ендокринології, який і очолив. Наукові праці присвячені фізіології нервової системи, електрофізіології. Першим провів досліди з реєстрації біоелектричних явищ у головному мозку тварин.

Еразистрат (330–255 рр. до н. е.)

Давньогрецький лікар та анатом Еразистрат провів численні дослідження в анатомії, фармації та практичній медицині, результатом яких стали кілька праць. Він значно наблизився до відкриття кровообігу, вивчаючи роботу органів травлення та перистальтику шлунка, пояснюючи відчуття голоду наявністю порожнечі в шлунку. Він висував гіпотезу про існування венозної та артеріальної системи.

Окрім того, він був першим, хто звернув увагу на анатомію мозку, розділяючи нерви на рухові та чутливі, а також описав звивини головного мозку. Еразистрат також **став автором термінів "трахея" та "артерія"**. Він виступав проти кровопускання та застосування проносних засобів, а також винайшов катетер, який носить його ім'я в хірургії. Він вважається засновником наукової фізіології.

Заболотний Данило (1866–1929)

Видатний мікробіолог та епідеміолог, один з основоположників вітчизняної епідеміології, створив у Росії першу кафедру бактеріології та першу у світі кафедру епідеміології в Одеському медичному інституті (1920). У 1928–1929 роках був президентом Академії наук України, в складі якої заснував інститут мікробіології та епідеміології. Наукові дослідження Заболотного охоплювали різні аспекти епідеміології. Він очолював численні експедиції, спрямовані на боротьбу з епідеміями в Індії, Аравії, Месопотамії, Монголії та Китаї.

Кавецький Ростислав (1899–1978)

Видатний патофізіолог та онколог, академік, який значно вплинув на розвиток медичної науки в Україні. З 1960 по 1978 рік він очолював Інститут проблем онкології АН України, де здійснював численні наукові дослідження, які сприяли розвитку теоретичної та експериментальної онкології. Його наукові праці зосереджувалися на патофізіології та онкології, зокрема, він розробив

концепцію взаємодії пухлин та організму, а також вивчав чинники антиканцерогенезу. Пріоритет у створенні цих важливих наукових ідей належить саме Кавецькому, і його роботи стали основою для подальших досліджень у галузі онкології. Його науковий внесок і сьогодні має велике значення для розвитку лікування та профілактики ракових захворювань.

Коломійченко Олексій (1898–1974)

Відомий український отоларинголог, чия наукова діяльність значно вплинула на розвиток галузі. Його дослідження зосереджувалися на вивченні новоутворень вуха, горла та носа, а також на вдосконаленні хірургічних методів лікування, зокрема операцій, що сприяють поліпшенню слуху. Олексій Коломійченко є засновником школи українських отоларингологів, яка об'єднала низку талановитих фахівців та зробила значний внесок у розвиток отоларингології в Україні.

Його праці також були важливими для вдосконалення лікувальних методів та хірургії в цій галузі. Завдяки йому українська отоларингологія здобула визнання на міжнародному рівні, а його наукові досягнення стали основою для подальших досліджень та впровадження нових медичних технологій у лікування хвороб вуха, горла та носа.

Коломбо Реальдо (1516–1559)

Коломбо зробив кілька важливих відкриттів в анатомії, зокрема виявив *легеневе коло кровообігу*, що стало передумовою для подальшого відкриття кровообігу Вільямом Гарвеєм через багато років. Згідно з традицією Галена, вважалося, що кров проходить між шлуночками серця через мікропори в серцевій перегородці, і венозна кров перетворюється на артеріальну в лівому шлуночку, куди потрапляє повітря з легеневої вени. Однак під час вівісекцій собак та інших тварин Коломбо неодноразово знаходив лише кров у легеневій вені, а не повітря. У своїй теорії він стверджував, що венозна кров рухається від серця до легень, де змішується з повітрям, а потім повертається назад до серця. Окрім відкриття легеневого кола, Коломбо також довів, що головна функція серця – це його скорочення, а не розширення, як вважалося раніше. Ці відкриття пізніше були підтвержені Вільямом Гарвеєм.

Коломбо також *ввів термін "плацента"*, описавши її як місце, де зберігається чиста і досконала кров для дитини до народження. Він також став відомим завдяки своїм висловлюванням щодо клітора, який він назвав "Amor Veneris, vel Dulcedo Appelletur" (Любов або солодкість Венери). Хоча він не був першим, хто відкрив клітор, саме він одним із перших припустив його роль у жіночому сексуальному задоволенні. Це відкриття викликало значний резонанс серед громадськості, оскільки тоді вважалося, що жіноча анатомія є аналогічною

чоловічій, і виявлення цієї нової фізіологічної структури могло призвести до того, що жінок стали б розглядати як гермафродитів.

Комісаренко Василь (1907–1993)

Відомий патофізіолог та ендокринолог, який у період з 1935 по 1940 рік очолював Український інститут експериментальної ендокринології. З 1965 року був директором Київського науково-дослідного інституту ендокринології та обміну речовин, заснованого за його ініціативою. Його наукові дослідження були зосереджені на вивченні механізмів впливу гормонів на організм. Серед його досягнень – ***розробка гормональних препаратів, таких як кортикотонін і спленін.***

Корчак-Чепурківський Овксентій (1857–1947)

Відомий гігієніст та епідеміолог, академік, який став першим в Україні, хто почав викладати курс соціальної гігієни. Він визначив періодичність епідемій дифтерії та розробив номенклатуру хвороб українською мовою (1924). Окрім того, у 1927 році створив таблицю смертності та тривалості життя населення України. Його наукові інтереси охоплювали проблеми профілактики інфекційних хвороб, демографії та санітарної статистики.

Ліндемман Володимир (1868–1933)

Загальний патолог, наукові дослідження Ліндеммана були спрямовані на патологію кровообігу, патофізіологію нирок і органів сечовиділення, а також на питання спадковості. У лабораторії І. Мечникова в Пастерівському інституті в Парижі він уперше в світі експериментально викликав гломерулонефрит, застосувавши нефроцитотоксичну сироватку (1901). Під час Першої світової війни він розпочав дослідження в сфері захисту від газових уражень за допомогою протигазів.

Лямбль Душан (1824–1895)

Засновник кафедри патологічної анатомії медичного факультету Харківського університету, який зробив вагомий внесок у паразитологію, ставши першовідкривачем одноклітинного організму, що паразитує в кишечнику людини, який був названий на його честь *Lambliа intestinalis*.

Мальпігі Марчелло (1628–1694)

Мальпігі вважається першим гістологом, оскільки протягом майже 40 років він використовував мікроскоп для опису основних типів рослинних і тваринних структур, що дозволило визначити основні напрямки досліджень у ботаніці, ембріології, анатомії та патології для майбутніх поколінь біологів.

Його ім'я пов'язане з кількома фізіологічними характеристиками, що

стосуються біологічної видільної системи, такими як мальпігієві тільця та мальпігієві піраміди в нирках, а також система мальпігієвих каналців у комах. Лімфоїдні вузлики селезінки часто називають «мальпігієвими тілами».

На його честь названа ботанічна родина мальпігієвих. Мальпігі був першим, хто побачив капіляри в тварин, і виявив зв'язок між артеріями та венами. Він також був серед перших, хто спостерігав еритроцити під мікроскопом після Яна Сваммердама. Його трактат «*De polypo cordis*» (1666) був важливим для розуміння складу крові та механізмів утворення тромбів.

Мельников-Разведенков Микола (1866–1937)

Відомий патологоанатом, академік, який з 1925 по 1939 рік очолював заснований ним Український патолого-анатомічний інститут. Його наукові роботи були присвячені дослідженню ехінококозу, актиномікозу, а також морфологічним особливостям деяких пухлин мозку і шлунка. Він розробив метод приготування та консервування анатомічних препаратів, який здобув широке поширення.

Мечников Ілля (1845–1916)

Всесвітньо відомий біолог, бактеріолог, імунолог та патолог, один із засновників еволюційної ембріології та мікробіології. Він заснував першу школу мікробіологів, імунологів і патологів, а також є творцем фагоцитарної теорії імунітету. Разом із М. Ф. Гамалією він заснував першу пастерівську станцію.

У 1887 році, за запрошенням Л. Пастера, переїхав до Парижа, де очолив лабораторію в Пастерівському інституті, а після його смерті став одним з керівників цього інституту. Мечников також вивчав процеси старіння організму. Його наукові досягнення в галузі фагоцитозу були відзначені Нобелівською премією у 1908 році.

Образцов Василь (1849–1920)

Видатний клініцист та засновник відомої Київської терапевтичної школи. Однією з його великих заслуг в історії світової медицини є розробка методу глибокої ковзної пальпації органів черевної порожнини. У 1909 році разом зі своїм учнем, майбутнім академіком М. Стражеско, він вперше в світі описав клінічну картину тромбозу вінцевих артерій серця та обґрунтував можливість діагностики інфаркту міокарда при житті.

Підвисоцький Володимир (1857–1913)

Відомий патолог, який заснував школу загальних патологів і патофізіологів. Особливо відомим був його підручник «*Основи загальної та експериментальної патології*», який близько 20-ти разів перевидавався.

Палладін Олександр (1885–1972)

Видатний біохімік, академік, який був президентом АН України в період з 1946 по 1962 рік. Засновник української біохімічної школи, один із перших дослідників вітамінів та обміну речовин при авітамінозах. Він синтезував аналог вітаміну К – *вікасол*. Окрім цього, відомі його наукові роботи у галузі біохімії м'язів та нервової системи. О. Палладін є автором «*Підручника біологічної хімії*» (1924), який мав 12 видань.

Парацельс (1493–1541)

Парацельс був одним з перших професорів-медиків, який визнав важливість для лікарів глибоких знань у природничих науках, зокрема в хімії. Він став піонером у використанні хімічних речовин і мінералів в медицині. Він вважав досвід основою знань, зазначаючи: «*Теорія лікаря – це досвід. Лікарем не можна стати без науки і досвіду*». Парацельс розвинув концепцію дозування, стверджуючи: «*Все є отрута, і нічого немає без отруйності; лише доза робить отруту непомітною*».

Паре Амбруаз (1510–1590)

Амбруаз Паре замінив киплячу олію бузини і припікання при лікуванні ран на яєчний жовток, олію з троянд та скипидар. Він відмовився від застосування гарячої олії для деяких пацієнтів, повернувшись до старого методу, який римляни використовували понад тисячу років тому. Для інших пацієнтів він застосовував мазь з яєчного жовтка, олії з троянд і скипидару, залишаючи її на ніч. Вранці він побачив, що солдати, яких лікували киплячою олією, перебували в агонії, а ті, кому застосували мазь, значно краще оговталися завдяки антисептичним властивостям скипидару. Це стало підтвердженням ефективності його методів, які набули популярності лише через багато років.

У 1545 році він опублікував свою першу книгу "Метод лікування ран, нанесених аркебузою та вогнепальною зброєю".

Пережко Петро (1833–1893)

Видатний український гістолог і ембріолог. У 1877 році він здійснив важливе відкриття в гістології, описавши процес непрямого поділу клітин, відомий як *мітоз*. Його наукові дослідження включали вивчення регенерації посмугованих м'язів, а також структури та вікових змін щитовидної залози та гіпофіза. Він також зробив значний внесок у вивчення розвитку та будови селезінки, а також процесу утворення зародкових листків у курячому яйці. Його праці стали важливим етапом у розвитку гістології та ембріології, заклавши основи для подальших досліджень в цих наукових галузях.

Ромоданов Андрій (1920–1993)

Видатний український нейрохірург, відомий своєю діяльністю у розвитку дитячої нейрохірургії та хірургії судин головного мозку. З 1964 року він обіймав посаду директора Українського нейрохірургічного інституту. Основні наукові дослідження Ромоданова були присвячені проблемам хірургічного лікування дитячих неврологічних захворювань, операціям на травмах головного мозку, а також функціональній нейрохірургії. Завдяки його роботам були закладені основи сучасної дитячої нейрохірургії в Україні. Ромоданов також проводив значні дослідження в галузі судинних захворювань головного мозку, що стало важливим вкладом у цю спеціалізацію.

Рюйш Фредерік (1638–1731)

Видатний голландський анатом, вчений і колекціонер, який залишив значний слід в історії медицини завдяки своїм методам збереження анатомічних зразків. Він розробив унікальні техніки зберігання, використовуючи висушування і бальзамування, щоб створювати діорами та сцени, що включали частини людського тіла, що стало важливим інструментом для вивчення анатомії та патології.

Рюйш зібрав понад 2000 анатомічних, патологічних, зоологічних і ботанічних зразків, що виявилися неоціненними для розвитку науки. Окрім своєї роботи у галузі збереження тканин, він також зробив численні відкриття в анатомії, серед яких були: ***опис клапанів лімфатичної системи, виявлення вомероназального органу у змії і відкриття центральної артерії ока (arteria centralis oculi)***.

Рюйш також був першим, хто описав хворобу, сьогодні відому як ***хвороба Гіршпрунга***, а також зробив важливі спостереження щодо таких патологічних станів, як ***внутрішньочерепна тератома, енхондроматоз та синдром Маєвського***. Його внесок у науку став фундаментом для подальших досліджень в галузях медицини, анатомії та патології.

Сільвій Франциск (1614–1672)

Сільвій побудував свою медичну систему на основі відкриття кровообігу, зробленого англійським анатомом Вільямом Гарвеєм, але зберігав зв'язок з гуморальними теоріями грецького лікаря Клавдія Галена. Він вважав, що основні процеси нормального і патологічного стану відбуваються в крові, і для пояснення хвороб потрібно звертатися до хімії. Визнаючи роль солей у живій речовині, Сільвій стверджував, що вони є результатом взаємодії кислот і основ, а хімічна нестійкість організму виникає через надлишок кислот (***ацидоз***) або основ (***алкалоз***) у крові. Він також розробив ліки для нейтралізації цих порушень.

У 1650 році, використовуючи ялівцеву настоянку, Сільвій створив *жєневер* – міцний алкогольний напій, який спочатку рекомендував як лікувальний засіб, але з часом він став популярним національним напоєм Голландії.

У 1671 році Сільвій опублікував свою основну працю *«Praxeos medicae idea nova»* («Нові ідеї медичної практики»). Професор медицини в Лейденському університеті (1658–1672), він був одним з найбільш видатних викладачів Європи свого часу.

Самойлович Данило (1744–1805)

Всесвітньо відомий чумолог, вважається основоположником епідеміології в Україні. Він зробив значний внесок у вивчення чумних епідемій, аналізуючи їх поширення та вплив на здоров'я населення. Міжнародне визнання його наукової діяльності було підтверджено обранням Самойловича почесним членом 12 зарубіжних академій та наукових товариств. Його праці стали важливим етапом розвитку епідеміології, а також стали основою для подальших досліджень у галузі інфекційних хвороб.

Сервет Мігель (1509–1553)

Мігель Сервет вперше висунув ідею існування малого кола кровообігу і припустив його фізіологічне значення. Вивчаючи історію та Біблію, він дійшов висновку, що у перші три століття нашої ери в християнстві з'явилося багато хибних доктрин. Сервет стверджував, що імператор Костянтин I та його спадкоємці – візантійські імператори – внесли фальшиві вчення до Біблії, що згодом призвело до визнання доктрини про трійцю. У віці 20 років Сервет видав свою першу книгу «Про хибність трійці», яка викликала гнів інквізиції.

Переслідуючи його в Іспанії, він змінив своє прізвище на псевдонім Вільянуєва і оселився в Парижі, де серйозно займався вивченням медицини та мистецтва і здобув науковий ступінь. Щоб краще зрозуміти функціонування людського організму, він таємно проводив розтини в морзі. Саме тоді він відкрив мале коло кровообігу, детально описавши його в своїй праці «Відновлення християнства» в 1553 році.

Сервет також написав книгу «Про медичні сиропи», в якій вперше описав можливість використання органічних сполук (тепер відомих як вітаміни) для покращення здоров'я людини та запропонував новий підхід до використання ліків. Завдяки своїм значним медичним дослідженням він здобув репутацію основоположника фармакології.

Соран (II ст. н. е.)

Серед учнів Асклепіада варто згадати грека Сорана з Ефеса (II ст. н. е.),

який, маючи значний практичний досвід і ґрунтовно вивчивши досягнення попередників, у своїх працях «Про гострі та хронічні захворювання» та «Про жіночі недуги» продемонстрував глибоке розуміння медичної науки того часу. У своїх дослідженнях він детально описав різні захворювання, підкреслюючи їхні відмінності та класифікацію, що зробило його основоположником диференційної діагностики в медицині.

Соран вперше розрізняв основні симптоми захворювань від вторинних, що лише через багато століть було підтверджено в працях *«англійського Гіппократа»* Томаса Сиденгама (1624–1689). Для діагностики хворих він застосовував різні методи, зокрема для обстеження органів черевної порожнини використовував перкусію (постукування пальцем), а для виявлення наявності рідини в животі описував характерний звуковий ефект, що нагадує переливання рідини в неповному бурдюку, з чим пов'язана назва недуги – асцит.

Соран також приділяв увагу пульсу при різних хворобах, оцінюючи його частоту, ритм та наповнення. Він розрізняв рухові й чутливі паралічі і рекомендував поступово відновлювати рухи за допомогою спеціальних апаратів.

Щодо лікування епілепсії, він заперечував популярні на той час методи, такі як кастрація або використання крові черепахи та серця зайця, натомість радив купелі й кліматотерапію. Загалом, при виборі лікувальних засобів Соран дотримувався принципів методичної школи.

Праці Сорана містять також докладні відомості з акушерства, догляду за дітьми раннього віку та лікування жіночих захворювань. Оскільки в той час обстеження породіль і хворих жінок зазвичай здійснювали лише повитухи, лікарі зверталися до них лише у виняткових випадках, тому анатомія жіночих статевих органів у Сорана була описана з деякими помилками. Він також детально розглянув ускладнення під час пологів, що виникають через анатомічні вади, вузький таз або неправильне положення плоду, і запропонував методи лікування, включаючи комбіноване використання зовнішніх і внутрішніх засобів, таких як повороти на голівку або ембріотомія.

Стражеско Микола (1876–1952)

Видатний терапевт, академік. У 1936 р. організував Український інститут клінічної медицини (нині Київський науково-дослідний інститут кардіології ім. М. Д. Стражеско). Створив велику терапевтичну школу. Наукова діяльність пов'язана передусім з патологією органів кровообігу і травлення, гематології, алергії тощо. Разом з В. Василенком розробив класифікацію недостатності кровообігу.

Стуковенков Михайло (1842–1897)

Дерматовенеролог, професор. Першим з вітчизняних лікарів описав

листокподібну пухирчатку, грибоподібний мікоз, саркому Капоші. Розробив нову методику лікування сифілісу. Заснував київську школу дерматовенерологів.

Філатов Володимир (1875–1956)

Відомий офтальмолог, академік. Запропонував оригінальний метод відновної терапії (так зване ***філатовське стебло***), який широко застосовувався в усіх країнах світу. Розв'язав проблему трансплантації речовин, розробив учення про біогенні стимулятори, яке стало основою лікувального методу тканинної терапії. Створив школу вітчизняних офтальмологів.

Фабріцій Ієронім (1533–1619)

У 1594 році він зробив революцію у викладанні анатомії, спроектувавши перший постійний театр для публічних анатомічних розтинів.

Розтинаючи тварин, Фабріціус досліджував формування плоду, будову стравоходу, шлунка і кишечника, особливості ока, вуха і гортані. Він заново відкрив мембранні складки, які він назвав ***«клапанами»*** всередині вен, хоча вони були вперше описані Чарльзом Естєном у 1545 році. Фабріціус повторно відкрив їх у 1574 році та був першим, хто повністю описав їх, включаючи їхню функцію, у 1603 році.

Тепер вважають, що ці клапани запобігають ретроградному кровотоку у венах, таким чином полегшуючи антеградний потік крові до серця, хоча Фабріцій не розумів їхньої ролі в той час. Його учень Вільям Гарвей зробив висновок про кровообіг.

Фалопій Габріель (1523–1562)

Фалопій навчався в Падуї під керівництвом Везалія, а пізніше був призначений каноніком у Мадені. Він подорожував Францією та Грецією, а також обіймав посаду професора анатомії в університетах Феррари, Пізи та Падуї, де в останньому місті також очолював знаменитий ботанічний сад.

Серед його значних досягнень – опис півколових каналів, клиноподібних синусів, трійчастого, слухового та язиковоткового нервів, каналу лицевого нерва та маткових труб, які отримали назву на його честь. Фалопій детально виклав свої відкриття у праці ***«Opera genuina omnia»*** (3 томи, Франкфурт, 1600; Венеція, 1606).

Фракасторо Джироламо (1478–1553)

У 1546 році Фракасторо ввів у медицину термін «контагія», що позначав захворювання, яке передається від однієї особи до іншої, маючи на увазі заразні хвороби. У XIX столітті цей термін був трансформований у «інфекція». У своїй головній праці ***«Про контагії, контагіозні хвороби і лікування»*** (De contagione,

contagiosis morbis et eorum curatione) він висловив думку, що епідемії спричиняються мікроскопічними частками, які він називав «насінням». Ці частинки передаються від хворих людей через прямий та непрямий контакт, а також на відстані через повітря. Важливо, що «насіння» в його розумінні більше нагадували хімічні чи атомістичні елементи, ніж живі організми.

Фракасторо мав широкий спектр наукових інтересів – від астрономії до філософії, поезики, ботаніки, медицини та гідравліки, що свідчило про його глибокий енциклопедичний підхід. Він також написав три філософсько-психологічні діалоги: *Naugerius sive de Poetica Dialogus* (1540), *Turrius sive de Intellectione* і *Fracastorius sive de Anima*, який не встиг завершити.

Фролькіс Володимир (1924–1999)

Відомий фізіолог і геронтолог, академік. З 1959 р. – керівник експериментального відділу і лабораторії Інституту геронтології АМН України. Створив адаптаційно-регуляторну теорію старіння організму, яка дістала широке визнання в науковому світі. Експериментально розробив нові підходи до продовження життя.

Хавкін Володимир (1860–1930)

Мікробіолог і епідеміолог. Основні праці присвячені дослідженням чуми і холери. Він розробив ефективну протихолерну і протичумну вакцини, які випробував на собі. Видатним досягненням стала запропонована ним убита вакцина проти чуми, яка дала змогу різко зменшити смертність від бубонної чуми. ***Протичумну вакцину*** Хавкіна широко використовували в багатьох країнах.

Цельс (25 до н. е.–50 н. е)

Цельс, давньоримський лікар, заклав основи латинської анатомічної термінології та зібрав все доступне знання з хірургії, терапії, дієтики та патології. Він звертався до відомих медиків стародавнього світу, таких як Асклепід та Темісон. Цельс також розробив і впровадив у хірургію метод лігатури – спеціальної нитки для перев'язки кровоносних судин. Особливу увагу він приділяв практичній хірургії, вивченню малярії та ***описав сказ***, яку назвав водобоязню (hydrophobia). Багато зробив і для популяризації досягнень Гіппократа.

В галузі психіатрії Цельс ввів термін "делірій", що позначав психічний розлад, який супроводжується порушеннями свідомості – від затьмарення до коми. Делірій, за його описом, характеризувався справжніми галюцинаціями, переважно зоровими, та ілюзіями, а також емоційно афективними порушеннями.

У хірургії Цельс пропонував літотомію – операцію з подрібнення каменів

у сечовому міхурі, а також описав пластичні операції на носі, губах і вухах. Він працював над лікуванням ран, вивихів, переломів, захворювань кісток, некрозів, а також детально описав фістули, виразки, пухлини, грижі, ампутації кінцівок та трепанацію черепа.

Цельс отримав від сучасників прізвиська "Цицерон медицини" завдяки ясному та зрозумілому викладу матеріалу, а також "римський Гіппократ". Його праця з медицини була вперше опублікована у 1478 році і на довгий час залишалася однією з головних медичних книг у Європі.

Шумлянський Олександр (1748–1799)

Видатний лікар і вчений, один з основоположників мікроскопічної анатомії. В 1782 р. захистив у Страсбурзькому університеті докторську дисертацію **«Про будову нирок»**, яка стала видатним дослідженням мікроскопічної будови органа. Це дослідження привернуло велику увагу в науковому світі і зробило значний внесок у розвиток анатомії та гістології. Окрім своєї роботи у галузі мікроскопії, Шумлянський також займався іншими аспектами медицини, досліджуючи будову різних органів та тканин, що відкрило нові можливості для розвитку сучасної медицини.

Яновський Феофіл (1860–1928)

Видатний терапевт, один з основоположників української терапевтичної школи. Його наукові праці присвячені здебільшого проблемам нефрології, клініці туберкульозу. Засновник першої бактеріологічної лабораторії в Києві, першого протитуберкульозного санаторію під Києвом.

Яценко Олександр (1843–1897)

Відомий хірург. Зробив великий внесок у розвиток шкірної пластики. Він першим у світі здійснив заміщення дефектів шкіри після вогнепальних поранень. Розробив методи **блефаропластики** (операція за Яценком-Геккером). Уперше в світі в експерименті провів пульмонотомію з позитивним результатом.

ІМЕННИЙ ПОКАЖЧИК

Арістотель (384–322 до н. е.).....	54	Ліндеман Володимир (1868–1933)..	64
Асклепід (124–56 рр. до н. е.).....	54	Лямбль Душан (1824–1895).....	64
Бекон Френсіс (1561–1626).....	55	Мальпігі Марчелло (1628–1694)	64
Бец Володимир (1834–1894).....	55	Мельников-Разведенков Микола (1866–1937).....	65
Богомолець Олександр (1881–1946)	55	Мечников Ілля (1845–1916).....	65
Бургаве Герман (1668–1738).....	56	Образцов Василь (1849–1920)	65
Бянь Цяо (VI ст. до н. е.).....	56	Підвисоцький Володимир (1857– 1913).....	65
Віго Джованні (1450–1525)	56	Палладін Олександр (1885–1972)....	66
Ван Вейї (987–1067)	57	Парацельс (1493–1541).....	66
Ван Шухе (III ст. до н. е.).....	57	Паре Амбруз (1510–1590)	66
Везалій Андреас (1514–1564)	57	Перемежко Петро (1833–1893).....	66
Високович Володимир (1854–1912)	57	Ромоданов Андрій (1920–1993).....	67
Войно-Ясенецький Валентин (1877– 1961).....	58	Рюйш Фредерік (1638–1731)	67
Волкович Микола (1858–1928)	58	Сільвій Франциск (1614–1672).....	67
Воробйов Володимир (1876–1937) .	58	Самойлович Данило (1744–1805)....	68
Гіппократ (близько 460 до н. е.–370 до н. е.).....	58	Сервет Мігель (1509–1553).....	68
Гіршман Леонард (1839–1921)	59	Соран (II ст. н. е.).....	68
Гаймор Натаніель (1613–1685).....	59	Стражеско Микола (1876–1952).....	69
Гален Клавдій (129–199).....	59	Стуковенков Михайло (1842–1897)	69
Галлер Альбрехт (1708–1777)	60	Філатов Володимир (1875–1956)	70
Гамалія Михайло (1749–1830)	60	Фабрицій Ієронім (1533–1619)	70
Гарвей Уільям (1578–1657)	60	Фаллопій Габріель (1523–1562)	70
Герофіл (335–260 рр. до н. е.).....	60	Фракасторо Джироламо (1478–1553)	70
Громашевський Лев (1887–1980)....	61	Фролькіс Володимир (1924–1999) ..	71
Діоскорид (40–90 рр.)	61	Хавкін Володимир (1860–1930)	71
Данилевський Василь (1852–1939) .	62	Цельс (25 до н. е.–50 н. е.)	71
Еразистрат (330–255 рр. до н. е.)	62	Шумлянський Олександр (1748– 1799)	72
Заболотний Данило (1866–1929).....	62	Яновський Феофіл (1860–1928)	72
Кавецький Ростислав (1899–1978)..	62	Яценко Олександр (1843–1897).....	72
Коломійченко Олексій (1898–1974)	63		
Коломбо Реальдо (1516–1559).....	63		
Комісаренко Василь (1907–1993)....	64		
Корчак-Чепурківський Овксентій(1857–1947)	64		

ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ ДЛЯ САМОСТІЙНОГО ОПРАЦЮВАННЯ

- 1) Історія медицини як наука та предмет викладання.
- 2) Джерела вивчення світової історії медицини.
- 3) Періодизація та хронологія всесвітньої історії. Методи історичного дослідження.
- 4) Медичні знання трипільців, скіфів, слов'янських племен.
- 5) Лікувальні ванни, відвари трав, які використовувала цариця Клеопатра.
- 6) Лікарські засоби давньокитайської медицини.
- 7) «Закони XII таблиць». Санітарно-технічні споруди у Стародавньому Римі.
- 8) Методичний напрям у медицині Риму. Давньоримська військова медицина.
- 9) Перші ілюстровані трактати з традиційної китайської чжень-цзю терапії.
- 10) Класичні трактати з лікознавства. Тібетська медицина: становлення і розвиток.
- 11) Канон тибетської медицини «Чжудши».
- 12) Пам'ятники писемності медичного змісту (травники, лікувальники, «Руська правда», «Києво-Печерський патерик», «Ізборник Святослава», «Галиново на Іппократа», «Аристотелеві врата» та ін.).
- 13) Розвиток аптечної справи (поява перших аптек, збір лікарської сировини). Аптекарський наказ, його функції.
- 14) Підготовка національних медичних кадрів. Лікарська школа при Аптекарському наказі.
- 15) Розвиток народної медицини (спеціалізація лічців, широке використання специфічних для Русі лікарських засобів рослинного, тваринного й мінерального походження, парова лазня).
- 16) Становлення монастирської медицини. Відомі монахи-лічці (Алімпій, Агапіт). Зародження лікарської етики
- 17) Києво-Могилянська академія – центр формування медичної культури на українських землях.
- 18) Становлення ембріології і клінічної медицини.
- 19) Історія розвитку знань та еволюція діагностики в кардіології.
- 20) Ятрохімія. Становлення фізіології як науки.
- 21) Медична етика і деонтологія в сучасному світі. Біоетика.
- 22) Флоренс Найтінгейл – засновниця наукової підготовки медичних сестер.
- 23) Історія розвитку косметології та лікувального масажу.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Основна:

1. Ступак, Ф. Я. Історія медицини. К.: Книга-Плюс. 2020. 176 с.
2. Перепелиця, А. В. Історія медицини та медсестринства. К., 2018. 462 с.
3. Драч О. О., Борисенко Н. М. Історія медицини і фармації (від найдавніших часів до середини XVII ст.): навчальний посібник. – Черкаси: видавець Чабаненко Ю. А., 2018. 244 с.
4. Верхратський, С. А. Історія медицини. К. : Здоров'я. 2011. 352 с.

Додаткова:

1. Полушкін, П. М. Посібник до вивчення курсу «Історія медицини». Д. : ДНУ, 2016. 242 с.
2. Голяченко, О., Ганіткевич, Я. Історія медицини. Тернопіль : Лілея. 2004. 248 с.

Навчально-методичне видання

Миронець Марина Юріївна
Костелова Ольга Василівна

Історія медицини

Практикум

Видання друкується в авторській редакції

Розміщення в електронному репозитарії ВНУ імені Лесі Українки